

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v saboto 26. avgusta 1854.

List 68.

Tudi senožeti je treba obdelovati.

Veliko kmetovavcov je še v napčni misli zapopadenih, da senožet ni treba gnojiti, ker mislijo, da trava raste sama po sebi, in da je že dosti, če travnike dež pomoči.

Al reči moramo, da ravno za tega voljo si nekteri gospodarji ne morejo napraviti potrebne klaje in si rediti več živine, ker zanemarjejo travnike gnojiti. Res je, da trava sama raste, ker se sama seje, al kako raste in koliko je izraste, to je velik razloček. Če vsako leto le jemljemo s travnika, in mu nikdar ne namestujemo, kar smo mu vzeli, bo tudi slaba glava lahko zapopadla, da taka senožet mora pešati in manjši pridelk dajati, ker pokošena merva in otava je izpila zemlji veliko moči, in če se to leto za letom godi, mora zmiraj slabši biti. Res je, da dež gnoji senožeti dobro in da moča ob pravem času poživi ohlapljeno rast — ali koliko travnikov je pri nas, ki se tako namakajo spomladi ali jeseni, kakor bi treba bilo? — celó malo. Naši kmetovavci se zanašajo večidel le na dež — tega je pa dostikrat premalo. In če ga je tudi dosti, je vendarle napčno, ako svojih travnikov nikdar ne gnojé.

Zakaj? Zato, ker se dvakrat več merve in otave pridelá, ako se senožet gnoji kakor gré. To učé gotove skušnje.

Tudi v tacih deželah, kjer na senožeti redoma vode napeljujejo, jih gnojé zraven tega. Na gornjem Laškem — pravi slavnoznani Burger — živinski gnoj večidel porabijo zato, da senožeti gnojé — vsako drugo leto. Poleti ga vozijo iz hlevov na travnike, in v štirivoglate kupe terdo natlačijo, in ko se je na tih kupih dobro podelal, ga raztrosijo pozimi po senožetih.

Za gnojenje travnikov pa so sledeče reči pripravne:

1. vsaka zdrobljena spärtenína, in sosebnó: mešani gnoj (kompost) vsake sorte, svečarski pepél, cestno blato, blato iz grabnov in bajaranjev, pàrst, ki je bila namestí stelje pod živino, gips, lapor, apno, kuhinska sol, navadni pepél, saje itd.;

2. vsak popolnoma podelan ali špehast živinsk gnoj;

3. vsake sorte gnojnica, če je po priliti vodi prav redka in sognjila.

Z gnojem, ki smo ga imenovali pod številko 1., namreč cestno blato, apno, lapor, gips itd., naj se gnojé posebno mokrotni, nizko ležeči travniki, da se zemlja po njem sčasoma vzdigne, trava pomladi, mah zaduši, kisloba odpravi, in zaderži rodovitna moč, ki bi sicer izpuhtela, kadar slabo rastlinje sognjije. — Preden se imenovane spärsteníne izvozijo na travnik, naj se z brano povleče; naj bolji čas te spärsteníne na travnik voziti, je pa v jeseni.

Živinski gnoj, ki smo ga pod številko 2. nasvetovali za gnojenje travnikov, naj se pòzno v jeseni enakomerno po travniku raztrosi, na spomlad travnik z brano povleče, in kar je slamnatih ostanj-kov ostalo, naj se pograbi in s travnika spravijo.

Gnojnica, ki smo jo pod številko 3. priporočili, mora biti dobro sognjita in s prav veliko vode zmešana, sicer je premočna. Ako ni gnojnica prav redka in ni popred dobro sognjila, posmodí travne koreninice, zlasti, če gnojnica obstóji iz scavnice ali človeškega blata. Spomladi naj se taka redka gnojnica po travnicah polije; dobro je, če se to zgodi takrat, kadar konec zime še enmalo snega leži po senožeti.

Koliko naj se gnoja na travnike vsako drugo ali saj vsako tretje leto deva, naj razsodi gospodar po svoji previdnosti.

Na spašnikih naj pastirji, ki tako nimajo nič opraviti in celi dan le postopajo, spravljajo živinsko blato na kupe in pridevajo pàrsti; o pozni jeseni naj to mešanico raztrosijo po spašniku. Veliko bo zdal na to vižo nabirani gnoj, ki sicer potrošen sem ter tje in sožgan od solnca večidel v zgubo gré. Pastirji pa imajo saj kaj opraviti, in namest da lenobo pasejo in marsikaj drugega napčnega vganjajo, se učijo umno in varčno ravnati z gnojem. Dobiček je po tem takem na dvojno stran.

Gospodarske skušnje.

(Kako se dajo kapúse ali kolarabe skozi celo zimo do velike noči in še dalje ohraniti?) Znano je, da vertnarji kolarabe konec jeseni v zemljo zagrebejo tako, da so glave spod, korenine pa en pavec skoz zemljo ven gledajo, da se lahko najdejo, kadar jih je treba. Se vé da se morajo korenine dobro s slamo ali gnojem pokriti, da se ne posušé ali pozimi ne zmerznejo. Na to vižo v zemljo zakopane glave res debeleje prihajajo, in res je tudi, da take kolarabe so še boljše, kakor druge, ki smo jih poleti ali v jeseni jedli, in nikdar nobena ne postane lesena. Neki vertnar v „Frauend. Bl.“ pa priporóča še posebno sledeče ravnanje: On vse večje perje poterga in glave tako globoko pod zemljo zakoplje, da so več kakor za pol pavca ž njo pokrite in da le konci serčnih perés ven molé. Kolarabe rastejo na to vižo, da je veselje, in glave so še veliko debelejšé kakor so bile pred, ko niso bile z zemljo zadelane; sicer pa so okusne bile, in ne ene lesene ni bilo med njimi. Edina napaka je pri tem le, da okoli glav včasih korenine poženo in da glave potem niso tako lepo gladke.

(Moč osoljene vode pri kuhi sočivja in zelenjadi.) Če kuhamo sočivje ali zelenjad (Gemüse) v navadni vodi, ne bo nikdar tako dobrega duha in okusa, kakor če ga kuhamo v osoljeni vodi. Sila velik razloček je v tem! Kdor ne verjame, naj dá, postavim, čebulo kuhati v navadni vodi: skor

brez duha in okusa bo! — naj jo pa dá kuhati v osoljeni vodi, bo vidil: kako cukrenat okus bo imela in kak močnega čebulnatega duha bo! In v čem je ta razloček? V tem le: Sol vzame vodi razkrojivno moč; osoljena voda tedaj tistih drobcev ne more sočivju in zelenjadi vzeti, od katerih imajo duh, okus in rahlost, ki je prijetnih stori. Iz tega se lahko zapopade, kar vsaka kuharica vé, da ni vse eno: kakošno jéd ob kuhi soliti ali po kuhi. Naj solimo potem še tako, ne bomo vendar več dosegli tega, kar se je doseglo, ko je jed ob kuhi soljena bila.

Slovstvine reči.

Opomba o doveršivnih glagolih.

Est modus in rebus —

V novih slovenskih spisih beremo pogosto nekako rabo glagolov, ki je slovenščini le vsiljena in ne prirojena, kar se gotovo iz tega vidi, ker je ni ne slišati med Slovenci, ne najti v pisanji nobene poprejšnje dôbe, od druge strani pa dela brez potrebe razun dvoumja tudi neprebavljivo terdobo v jeziku; je tedaj gotovo napčna, in se je je treba ogibati. Tako, postavim, piše marsikteri današnji dan: pošiljam, če tudi le enkrat pošlje; pokazuje namesti pokaže ali pokazi — ta razloček naj vsak sam najde, kakor hoče —, zahvaljujem, razločujem, raztergujem itd. Vsak nenapet Slovenec govori in piše v prostem govoru: zahvalim, razločim, raztergam itd., kar je prav, razločno in lepo, ker je neprisiljeno in v prirojenem duhu jezika. Vsak ptič le po tem lepo poje, kakor mu je kljun zrastel. —

Sostavek „Slovenske Bčele“ št. 1—8., l. 1853, ki z veliko gorečnostjo skazuje in terdi, da je naša dosedanja „raba glagolov doveršivnih kriva, ptuja, zatročena, jemlje slovenščini izvirno posebnost, jo neizrečeno pači“ —, je, kakor se vsak dan bolj prepričamo, nekteremu slovenskemu pisatelju glavo prenapel, mu jo celò zmešal in ga skorej primoral nedoveršivne glagole vsemu dosedanemu pisanju in govorjenju nasproti vsiliti, ker se mu v navedenih izgledih omenjenega sostavka goreče dokazuje, da staroslovenščina z vsimi drugimi slovenskimi narečji vred v določnem naklonu sedanjega časa namesti pri nas navadnih doveršivnih le nedoveršivne ali ponavljavne glagole rabi.

Če se pa temu nasproti more spričati, da je naša sedanja raba doveršivnih glagolov staroslovenščini popolnoma enaka, bo vsakter lahko spoznal, da se mora našemu narečju le v čast in ne v grajo šteti, da se je to, kakor tudi marsikaj družega, n. pr. dvojniki (Dual), ime Slovenec itd., kar so druge slovanske narečja zgubile, pri nas zvesto ohranilo.

To pa spričati ni težko, ker vsak lahko vidi, če se le nekoliko soznaniti hoče s staroslovenščino, da že v navedenem izgledu omenjenega sostavka je zmota, in ni res v staroslovenščini: Mat. 10, 16. „Se jaz pošilaju vas, jako ovce posred vlk“. Ne „posilaju“ ampak „poslû“, to je, po naše „pošljem“ se bere v staroslovenščini omenjenega mesta. Ta zmota pa pride od tod, ker je veliko knjig, ki jih imenujejo staroslovenske knjige, katerih jezik so pa Rusje v poznih časih tako prevergli ali bolj prav reči tako popačili, da je le malo staroslovenščine v njih ostalo. Kdor tedaj hoče pravo staroslovenščino dobiti, je mora v knjigah perve dôbe iskati. Ostromirov evangeli, akoravno ga je Rus prepisal in v njem po svojem narečju marsikaj preuredil, ima tukaj vendar še prav Mat. 10, 16. in 11, 10. „poslû“. Tako ima tudi Sazava-Emavski evangeli „poslû“, ne „posilaju“, tako tudi: Marc. 1, 1.; in Mat. 23, 34. ima Ostromir „sljû“ in Saz-Em. „šljû“. Mat. 27, 17. „otpuščû“ itd. In da je Trubar

Luk. 13, 46. doveršivni glagol „poročim“ v določnem naklonu sedanjega časa v pravem slovenskem duhu pisal, nam pričajo med drugimi neprecenljivi Frisinški ulomki III. 40., kjer se ravno tako ta glagol bere: „porûčû vsa moja (svoja) slovesa“ itd. (Konec sledi.)

O literarni zapuščini

Josipine Turnogradske Tomanove.

„Kdor angelja pogreša, joka naj z menoj!“
Young.

Spomnile ste domu koristne „Novice“ zapuščine Josipine Turnogradske — i to mi je razvezalo potrebne besede sledeče, ki jih, ako ravno s presumenim sercom, stavim zato, ker čutim, da sem jih domovini, rojakom, spominu i neizginljivi ljubezni prečudnega bitja dolžan.

Potekla je ura naj blagejšemu bitju, — ko je Josipina, naj vrednejša hči domovine, premila i ljubeznjiva moja ženka, zatisnila svoje mile očesa, i shrepnela k večnemu viru.

Umerla je — ah, da umerla! Al neumerjoča bo večno živela! — Pila si je neumerjočnost iz vedno lijočega toka natvore, iz krasote zemljice, iz veličanstva nebes, iz svita resnice, iz sreče ljubezni in iz spoznanja Boga, — pila si vedno živeče kapljice zarne v svoje čisto, preblago serce, v jasni in bistri svoj um, — i jih je vlila v čudotvorne besede preljube matere svoje.

Gotovo bo slednega Slovana razveselilo v serce, ko bode zaslišal, da Josipina, ako ravno je bila tak rano od zemlje skipela, je veliko iz neizmernih zakladov uma i serca zapustila svojemu narodu. Al koliko višerodnih videj — bogapolnih uzorov, ki se niso izrekli, le v zakritem, žarečem morji njenih občutkov plameli — je vzela seboj v tihi grob!

Morebiti ni bilo kmalo bitja i posebno ne deklice pod solncem, ki bi bila toliko darov od nebes sprejela, serce i um razmerno, vsestrano si tak odgojila, natvoro, človeka, Boga tak razumela, toliko znanstev v védah i umah si prilastila, — ki bi v vsem tak popolna bila v taki mladosti kot ona, ki je zdaj med nami ni več!

Nad njo so se besede nekega izverstnega spisatelja do čuda izpolnile, da človek, ki mu genij v sercu živi i kipí, se zamore osamljen i ločen od sveta popolno razviti i vse razmere človeške dokončno spoznati.

Dalje i več bi zapisal, oznaniti rojakom, kak izverstno, nenavadno bitje je bila Josipina, — al namen teh verstic je le, Slovanom, ki so sledili z radostnim sercem i paznim okom nje spisovanju, i ki se žalostni po nji ozirajo, povedati: kaj i koliko je rajna spisala, da nje dela ne bodo poginile, temveč vse skerbno sobrane zagledale beli dan, da bi slavile njeno ime od roda do roda, da bi naduševale vnuka za vnukom, i bile na čast i korist velike matere naše!

Ako se jaz tega početja podstopim, véim, da bodem le željo nje, ki je bila s celo dušo moja, spolnil, i če tudi nje življenje popisati se prederzmem, se to iz tega vzroka zgodi, ker nje duša, svetu čudno zaključena, se ni nobenemu z vsimi svojimi blagostmi i darovi tak razlivala ko meni, kar nje lastna mati, s katero ste do zadnjega diha skupej živele i vsako osodo zvesto delile, sama poterdi.

I kdo je trenutkov i ur presrečnih, ko se je v premišljevanji i občudovanji natvore, v dosledovanji Večnega, v nebeškem naduševanju nje duša meni zastopno razodevala, ko tekle iz nje so misli visoke i čutki globoki ko rosa na travi bliščeča, ko zvezde na nebu bleskeče, — kdo je bil priča?!...

I to čem, kolikor je mojemu slabemu peresu i pomankljivemu izreku mogoče, zapisati, saj „duša“ — ah